

Mötet mellan människan och yttre rymden

PIIA POSTI

Mötet med den yttre rymden kan ge upphov till frågor om vilka vi som människor är och vad vi bär med oss i vårt utforskande. Pii Posti skriver om betydelsen som konst, kultur och humaniora kan ha i detta sammanhang.

”Deep space exploration” är en fras som ofta dyker upp när man gör en snabb sökning om rymden och rymdforskning på nätet. Frasen kan översättas som ”utforskandet av den yttre rymden”, och uttrycket väcker många spännande tankar om vad vi kan tänkas finna där ute vid den yttre gränsen, bortom våra kända himlakroppar, när väl tekniken tillåter oss att komma allt längre i vårt utforskande. Finns det intelligent liv på andra platser än jorden? Tänk om någon eller något svarar på våra kommunikationssignaler? Vad händer om vi skulle få kontakt?

Uttrycket vittnar också om att vi likställer rymdens utforskande med det utforskande som en gång skedde på vår hemplanet, och påminner om vår efterföljande kolonisationshistoria. De gamla upptäcktsresorna ledde till att nya platser och kontinenter kom på kartan och olika kulturer kom i kontakt med varandra, men också till att en stor del av planeten och mänskligheten koloniserades och försattes i ett ojämnt förhållande till Europa, kolonistörernas hemvist.

Dessa kopplingar mellan rymdens utforskande och kolonialism märks inte minst i litteraturens och populärkulturens intresse för rymden och rymdresor. Varför vill vi ut i rymden? Vad händer med människan i mötet med yttre rymden?

Jules Verne föreställde sig redan 1877 i romanen *Hector Servadac* att en komet krockar med jorden och för med sig en bit av området kring Gibraltar. Berättelsen utspelar sig visserligen inte i yttre rymden som vi uppfattar den idag, men 1877 var en kometresa lika spektakulär som en resa till ett annat solsystem skulle vara i vår tid. Hector Servadac, kapten i den fransk-algeriska armén, och ett trettital andra människor av olika nationaliteter följer med jordbiten som fastnar på kometen. Tillsammans reser de i två år genom solsystemet innan kometen återvänder mot jorden och människorna kan hoppa av den med hjälp av en luftballong de byggt av några gamla segel.

I filmen *Avatar* från 2009 får vi följa en grupp människor som utforskar Pandora,

en måne i ett avlägset stjärnsystem, i jakt på ett mineral som kan lösa jordens energikris. Men månen är redan bebodd av ett slags humanoider, Na’vi, och filmen handlar om den konflikt som uppstår mellan människorna och humanoiderna i och med den förstörelse av månens komplicerade biologisk-neurologiska nätverk som är nära förestående på grund av gruvdriften.

Vernes berättelse och filmen *Avatar* är intressanta eftersom de utgör exempel på ett vanligt grepp inom både litterära och populärkulturella berättelser om rymdresor och rymdforskning. Rymden används för att visa att hur långt vi än förflyttar oss från jorden tar vi ändå med oss våra föreställningar om hur vår värld ser ut och de frågor och problem vi ännu inte lyckats lösa på jorden. Trots att Vernes lilla grupp har alla möjligheter att skapa ett helt nytt sätt att leva när de sveps med av kometen behåller de samma samhällsförhållanden som på jorden. Man skapar små kolonier: engelsmännen håller sig för sig själva i en egen koloni, precis som de gjorde på Gibraltar som var en engelsk koloni under Vernes tid.

Och konflikten på månen Pandora, i *Avatar*, är ju samma typ av konflikt mellan västerländska storföretag och ursprungsfolkningar som vi kan se idag i till exempel Australien. Där exploaterar stora gruvföretag landområden som traditionellt hör till de aboriginska folken, vars livssystem och trossystem påverkats katastrofalt av gruvdriften. Detta är konflikter som har sina rötter i kolonialtidens föreställningar att vissa människor kan ta sig rätten att ta över andras landområden för egen vinnings skull.

Rymdforskningen väcker alltså fler frågor än de rent tekniska om hur vi hittar vägar ut i rymden. Vi måste också ställa frågor om vem som har rätten till rymden. Vår lust att breda ut oss lever vidare. Företaget Orbital Assembly Corporation och rymdprogrammet LifeShip samarbetar sedan 2022 för att sända ut ett slags ark med konstverk och mänskligt DNA i yttre rymden. Människan vill sprida sig, kommunicera vad hon är.

Men vet vi verkligen vilka vi är? Vilka är dessa vi som utforskar rymden? Vad bär vi med oss ut i stjärnsystemen? Kan vi ge oss ut i rymden och ta med oss samma samhällsformer som vi har här på jorden?

I dagens alltmer globaliserade verklighet talas det redan om att vi lever i en så kallad postnationell tillvaro, alltså en värld där nationalstaterna inte längre delar på världsmakten, utan multinationella storföretag har minst lika mycket, om inte mer, att säga till om när beslut ska fattas på global nivå. Hur blir det om vi ger oss ut i rymden? Vem bestämmer då? Vem kommer att tala för oss människor vid en eventuell kontakt med andra livsformer? Och vem beslutar om hur mänskligheten ska förhålla sig till andra platser och livsformer?

Kan vi till exempel behålla vårt sätt att tänka i nationer och stater när vi ger oss ut i rymden? Konstnären *Mikael Genberg* satte fingret på just den frågan genom ett projekt som gick ut på att placera en faluröd stuga med vita knutar på månen. Projektet initierades 2014 och har ännu inte realiserats. Finanskrisen kom emellan. Men projektet ligger kvar på hemsidan för den svenska Rymdstyrelsen och det utgör en tankeställare. Får man verkligen göra vad som helst ute i rymden? FN har regler mot reklam på månen. Den röda stugan kan visserligen inte sägas vara reklam, däremot kan den uppfattas som en nationell symbol, och det politiska intresset bakom detta konstprojekt tyder på att projektet stöds just för att det uppfattas som ett slags reklam för Sverige. Stugan beskrevs som "Sveriges Eiffeltorn", den "fångar något svenskt". Men är det inte lika problematiskt att göra reklam för en nation som för en kommersiell produkt? Hur ska vi egentligen se på rymden vars yttre gränser kommer allt närmare i takt med teknikens framsteg?

Människans möte med och närvaro i yttre rymden väcker alltså fler frågor än naturvetenskaperna kan besvara. Vi behöver fler röster inom rymdforskningen, röster som vi kan höra i litteraturen, i populärkulturen, i konsten, och kanske allra viktigast, bland dagens

forskare inom historia, kultur och samhällsvetenskap. Samtidigt behövs rymdforskningen för vår förståelse av oss själva eftersom den återspeglar centrala frågor om hur vårt samhälle på jorden ser ut idag.

Rymdforskningen är viktig eftersom mötet mellan människan och den yttre rymden gör nya frågor om mänskligheten och dess gränser relevanta.

TIPS PÅ VIDARE LÄSNING

Scot Dutfield. "New contest will send artwork to the moon," Space.com 2022-04-28, <https://www.space.com/orbital-assembly-contest-artwork-to-moon>

Matilda Gustavsson. "Röd stuga på månen på väg att bli verklighet." *Dagens Nyheter* 2014-05-26, <http://www.dn.se/kultur-noje/rod-stuga-pa-manen-pa-vag-att-bli-verklighet/>

Jules Verne, *Hector Servadacs resor i rymden*, övers. Roland Adlerberth (Stockholm: AWE/Gebbers, 1988).